

Kunnskapsdepartementet

Høringsuttalelse til NOU 2022: 17 Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler

Ref.: 22/5736

Det vises til departementenes høringsnotat og -brev av 9. desember 2022.

Reforms syn i kortform:

Reform støtter Opptaksutvalgets forslag om at kjønnskvoteer bør erstatte bruken av kjønnspoeng. Størrelsen på kvoten for minoritetskjønn bør være på minst 25 prosent. Bruken av kjønnspoeng har vist seg å være spredt og usystematisk. Kunnskapsdepartementet bør derfor gis ressurser til å administrere en målrettet, sentralt styrt bruk av kjønnskvoteer, for å kunne forbedre kjønnsfordelingen innen høyere utdanning med særlig mål om å øke andelen mannlige studenter. Reform støtter også forslagene om å innføre opptaksprøve for 20 prosent av studieplassene, og å avskaffe muligheten til forbedrede karakterer ved hjelp av privatisteksamen.

Reform – ressursenter for menn driver hjelpetilbud for menn i vanskelige livssituasjoner, samler inn og formidler kunnskap om gutter og menn, og er en pådriver for et mannsperspektiv i likestillingspolitikken. Reform er en privat og uavhengig stiftelse som mottar grunnfinansiering fra staten. Vi vil med dette kommentere høringsnotatet med utgangspunkt i våre erfaringer og kunnskap med gutter og menns likestillingsutfordringer.

Innledende betraktning

Den manglende kjønnsbalansen i høyere utdanning i Norge er et stort og økende problem. Mens hovedproblemet tidligere var at kvinner var i mindretall på mange studier, er tendensen innen en rekke fag nå at menn er i ferd med å bli en minoritet. På noen utdanninger, som psykologi, medisin, odontologi, veterinær- og lærerutdanningene, er det mannlige mindretallet allerede på kritisk lave nivåer.

Dette er et likestillingsproblem for menn, og det er derfor et samfunnsmessig problem for oss alle. Den manglende kjønnsbalansen er også et problem for fagfeltene, ved at mangelen på mannlige profesjonsutøvere svekker tjenestetilbud der alle kjønn skal og bør være representert. Det er derfor svært viktig at det iverksettes virksomme tiltak for å endre utviklingen.

Reform er glad for arbeidet som er gjort av Opptaksutvalget. Vi ber om at det videre arbeidet med å gjøre utvalgets arbeid om til gjeldende politikk, prioriteres av regjeringen.

Konkret om Opptaksutvalgets forslag

Utvalgets forslag om kjønnskvote:

Utvalgets flertall foreslår at kjønnskvote skal erstatte ordningen med kjønnspoeng, og at størrelsen på kvoten til kjønnsminoriteten skal ligge et sted mellom 20 og 40 prosent. Det skal være en grense for hvor stor forskjellen i poengsum kan være mellom dem som kommer inn på ordinært grunnlag (omfatter også Nord-Norge-kvoter). Kunnskapsdepartementet har beslutningsmyndighet over dette, og spesielle kvoter for grupper av søkere skal benyttes bare der det er gjort en konkret vurdering.

Kvoter er det mest effektive likestillingspolitiske virkemidlet vi har. Reform mener det er på høy tid at ordningen med kjønnspoeng erstattes av kjønnskvote.

Kjønnspoeng ble i sin tid innført i utdanningssystemet for å øke andelen kvinner fra et svært lavt nivå. Når utviklingen for menn på en rekke utdanninger har gått motsatt vei – fra et høyt til et lavere nivå – så passer ikke dette virkemiddelet lenger like godt. Utgangspunktet på fag som psykologi, medisin, odontologi, veterinær- og lærerutdanningene, var tidligere mer balansert når det gjelder kjønnsfordeling, mens mannsandelen i dag har sunket til et kritisk lavt nivå. Det er u hensiktsmessig å vente med å sette inn kjønnspoeng til andelen menn er nede på 15-20 prosent. Dette er likevel dagens praksis, ettersom grensen for bruk av kjønnspoeng er 20 prosent, og det dessuten ofte er et større frafall etter skolestart blant minoritetskjønnen (slik at prosenten i realiteten er enda lavere).

Reform støtter utvalgets flertall i at utdanning av en viss andel yrkesutøvere av begge kjønn er et så tungt samfunnsmessig hensyn, at dette forsvarer å avsette en andel av studieplassene til kjønnskvote. Kjønnskvote bør være på minimum 25 prosent av den kjønnete minoriteten.

I likhet med kjønnspoeng forutsetter kjønnskvote at det finnes nok kvalifiserte mannlige og kvinnelige søkere til plassene. Det det ikke er et tilstrekkelig antall søkere av minoritetskjønnen til å oppfylle kjønnskvote, må andre tiltak iverksettes. Fordelen med bruk av kvoter ved et tilstrekkelig antall søkere, er imidlertid at læringsstedet kan forholde seg til en forutsigbar kjønnsfordeling. Dette vil ha betydning både for et mangfoldig studiemiljø og for en mer balansert kjønnsfordeling av framtidig utdannede yrkesutøvere. Dette er viktige grunn til at flere profesjonsutdanninger, blant dem psykologistudiet ved Universitet i Oslo, i lang tid har ønsket seg kjønnskvote.

Gitt de tunge samfunnsmessige hensyn, bør tiltaket være systematisk og målrettet. Ansvar for prosessen bør ligge hos departementet. Det er gode grunner for nettopp dette:

Allerede i 2012 foreslo Likestillingsutvalget en mer systematisk og målrettet bruk av ordningen med kjønnspoeng. Utvalget utdypet forslaget slik: «Departementet bør gjennomgå hvilke fag som oppfyller kriteriene for suksess og jevnlig revidere bestemmelsene om bruk av kjønnspoeng.» Dette ble ikke senere fulgt opp. Bruken av kjønnspoeng er derfor i dag basert på initiativ og søknad fra hvert enkelt studiested, og praktiseres helt usystematisk. Mange studiesteder der kjønnspoeng kunne vært et egnet virkemiddel til å øke andelen gutter, har derfor ikke tatt ordningen i bruk.

Ved studiesteder der vilkårene er til stede bør Kunnskapsdepartementet kunne stille krav til bruk av både kjønnskvote, og også til et aktivt likestillingsarbeid.

På profesjonsutdanninger som sykepleie og barnehagelærer har vi sett en sakte utvikling mot et større innslag av mannlige studenter. Dette er fag som tidligere utelukkende har bestått av kvinner. Ved mange læresteder har andelen menn nå passert 15 prosent. Reform mener kjønnskvote vil være et egnet virkemiddel også på disse utdanningene, som også har nok mannlige søkere.

Utvalgets forslag om opptaksprøve:

Utvalget foreslår at 20 prosent av plassene på utdanninger settes av til en opptaksprøvevote, der søkerne kan ta en standardisert prøve. Dette er etter modell fra ordningen fra det svenske högskolprovet.

Reform mener dette er et godt forslag. Det er ikke nødvendigvis toppkarakterer fra videregående skole som gir oss de beste profesjonsutøverne. Det bør også være en vei inn til utdanninger som lege og psykolog for personer med bare «helt greie» karakterer. En ordning med opptaksprøver for en del av studentmassen kan bidra til å utjevne sosiale forskjeller og gi oss et større mangfold av profesjonsutøvere.

Ettersom mange menn i gjennomsnitt har et dårligere førstegangsvitnemål enn kvinner, vil opptaksprøver kunne være et tiltak med positiv effekt på utdanningenes kjønns sammensetning. Tiltaket vil kunne fange opp en del gutter som har egenskaper og ferdigheter som kreves i yrket, men som ikke framkommer ved lesning av skoler resultatene alene.

For at tiltaket får en ønsket utjevne sosiale effekt, er det viktig at det settes av tilstrekkelige med ressurser i utvikling og gjennomføring av opptaksprøvene.

Utvalgets forslag om å avskaffe privatisteksamen for å forbedre karakterene:

Utvalget foreslår å stenge for muligheten til å forbedre karakterer fra videregående i den hensikt å komme inn der man vil. Dersom man tar nye fag

skal de kunne telle dersom de er relevante for utdanningen de søker, f.eks. realfagsmatematikk.

Reform støtter forslaget. Dagens situasjon, der en del ungdommer bruker flere år på å komme inn på «drømmeutdanningen», er uheldig. Reform registrer at enkelte høringsinstanser anfører at dette forslaget vil ramme menn hardere enn kvinner, siden mange gutter har et dårligere førstegangsvitnemål. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser imidlertid at andelen jenter og gutter som tar opp fag er nesten identisk.

Oslo, 9. mars 2023

Are Saastad /s/
daglig leder

Ole Nordfjell
fagsjef